

היכל האלהים בלב המדבר

מרכזו הגיאוגרפי של הרומאן, אדם בן כלב" ליוזם קניוק (הר-צאת עמיקם, תשכ"ט) הוא בנין מפואר בקרבת העיר החדשה ערד. תכונותיו ומעלותיו של בנין זה מודגשות בהדגשה יתרה, אולי פעמים רבות מדי במשך הספר. יש בו מערכת מיווג אוויר, הפור-עלת ללא דופי, ועל כן שורת בו אווירה קרירה, העומדת בניגוד גמור לחום השרבי המעיק שבי-חוץ. לאורך המסדרונות הארוכים פרושים שטיחים שחורים, הבול-עים את הד הצעדים. מרמקולים מוכתרים בוקעות מנגינות מתוקות בקול עמום. הבנין הוא גדול, ו-צריך היה להיות, לכאורה, מר-שים, אלא שאין הדבר כך. שכן הנוף המשתרע סביבו, ההרים, ה-מדבר, הערבה — הוא גדול ורב רושם יותר מאשר בית בודד, ו-יהיה גדול ומפואר ככל שיהיה. הדבר התמוה במראה הבית הוא גדלו האבסולוטי מחד ואפסותו היחסית מאידך. הבית אינו אלא „זכר לעולם אחר". ואילו הנוף מעורר במתבונן מחשבות שאינן קשורות כלל במעשי האדם, אלא במעשי האלהים: „נס הבריאה נר-אה כה מוחשי כאן. למול הרי הלובן של ערד, למול שורת הה-רים המפרידה בין ים המוות לבין המדבר המת. הרים צחיחים קשו-חים שאלהים הותיר כהתימת ידו. כאן בראתי את העולם. כאן חגג-תי את תגינת ההללויה של שכי-רון הבריאה". ואכן, חלק מתושי-ביו של הבית מצפים בכל מאודם להתגלות האלהים בלב המדבר הזה. למאורע נכבד זה הם מייח-לים ומכוונים את ליבם, ובראשם, האחות שווסטר". כי הבית הוא „מכוון למנוחה ותרפיה", כלומר, במלים פחות עדינות, מיסד לחו-ליירות, ובמלים עדינות עוד פחות, בית-משוגעים. והוא נברא, בכל הדרו הטפל, בהבל פיה (כלומר, חתימת ידה על צ'ק) של אשה יהודיה אמריקנית זקנה, כעורה, ומטורפת לא פחות משוכני המו-סד.

ובכן, זוהי המסגרת הגרוטסקית ל„אדם בן כלב". אגב, יורם קניוק מזוהב מסגרות גרוטסקיות, ובשלו-שת הספרים שפירסם עד כה נו-דעת חשיבות סמלית רבה לבניי-נים בתוכם מתרחשת העלילה. עלי-לת „חימו מלך ירושלים" מתרח-שה במנזר ירושלמי עתיק יומין, המשמש בית חולים ארעי בזמן מלחמת השיחרור. והגיבור המזוה של הסיפור, היורד למעלה" מי-צא אחר לבטים רבים את ייעו-

די האמיתי בתור מורה דרך ב-גורד שחקים גיו-יורקי. לא פחות חשוב מן ההווה במ-כוון המפואר למנוחה ותרפיה ע"ש הגברת צולינג בערד הוא העבר, עברם של תושבי המכון. שכן, העבר הוא שדחק את האנ-שים, לאט לאט ובביטחה, לזרו-עות השגעון. ואכן, למרביתם של יושבי המוסד יש מיספר כתול מקועקע על הזרוע. וכשהם מני-פים, כולם יחד, את זרועותיהם אל על, יש כיניהם ברית משות-פת, הבנה עמוקה שזר אינו מסו-גל להדור לתוכה, ליטול חלק בה. לפעמים זו אפילו בדיחה משות-פת. בדיחת-אימים. והחולים, ה-חושפים את זרועותיהם הממוספ-רות, מדקלמים תוך צחוק: „ה-שקדיה פורחת, / להיטלר יש קרחת, / ציפורים מראש כל ברוש / מחרבנות לו על הראש."/

יש שהמספרים הכחולים הם צעד אחד משותף בדרך החיפוש אזור האלהים במדבר, חיפוש ה-מתנהל על פי מצוות האחות שווסטר. אלא שהאלהים המתגלה בפני החולה המעניין ביותר שבי-מוסד, אדם שטיין, הוא למרבה התמיהה והאכזבה, הקומנדנט קליין ממחנה הריכוז. הוא ולא אחר. והבשורה אשר בפיו אינה זו ש-אדם ציפה לה. האלהים קליין אומר לאדם: „מה אתה מחפש, אדם? הלא בסוף כל הדרכים עו-מד קליין ומצפה לך. מדוע לא תוותר ותבין, מדוע לא תיעלם לתמיד, מרצונך הטוב? אל תקו-

מם עליך את מיטב האנושות, לך! תמיד, תמיד, אחכה לך בסופי כל הדרכים. — — או שתיעלם או שתהרוג אותי." אבל אדם אינו מסוגל להרוג את הקומנדנט קליין. הוא מסוגל רק להסתיר את ה-בשורה שקיבל מן האלהים, ולא לגלותה לאחיו הממוספרים. וכך החיפוש התגייג אחר האלהים ב-מדבר מסתיים כפארסה, כאשר צוותי-ההצלה מאתרים בדי-עמל את הוליי-הרוח השונים, שנפוצו לכל עבר, לאחר שלא זכו בהתגלות הנכספת.

פרשת היחסים שבין אדם לבין קליין היא ארוכה ומסוכסכת. וחי-שיבותה לעלילה מתבטאת גם בכותרת הספר. אדם שטיין לא תמיד נתקרא אדם. שמו היה הרי-ברט, הרברט שטיין, והוא היה סטודנט בהידלברג. אך הסטודנט פנה עורף ללימודים והפך למוקיון בקירקס והסב את שמו לאדם. בהגיעו, אחר שנים, למחנה רי-כוז, הבחין בו המפקד קליין, וזיהה אותו. בשעתו לפני שנת 33, כמסתבר, חזה קליין באדם המוק-יין בקירקס, וההופעה שמחה את לבו עד כדי כך שהוא זנח את הרהורי האיבוד לדעת, שהיה נתון בהם. עתה הוא גומל טובה לאדם. אדם שטיין חייב לנגן לפני הצוע-דים לתאי הגאזים ולהצחיקם. ב-דרך זו נרגעים האנשים וחששו-תיהם מתנדפים. הם צועדים לקראת המוות שקטים ונינוחים ולקומנ-דנט קליין אין בעיות. כי הקו-מנדנט קליין לא אוהב בעיות עם

אנשים שמתרגשים, מהיותו עדין-נפש, בזכות התפקיד המרכזי הוה בחיי המחנה נשאר אדם בחיים. הוא אפילו זוכה להופיע בפני אשתו ובתו הצועדות לתאי הגא-זים. כאשר השתיים רואות אותו, הן שמחות, כמוכן, ואינו מנח-שות כלל מה צפוי להן בעתיד הקרוב ביותר. מלבד התפקיד ה-אמנותי הזה נועד לאדם עוד תפקיד נוסף: הוא משמש כחבר שווה-דרגה ושווה-זכויות לכלבו של הקומנדנט, רקס, נוהם כמוהו, ווחל על ארבע וזולל יחד עמו מפנכה אחת. כפי שכבר אמרנו, נשאר אדם בחיים הודות לתפקי-דים הללו. המפקד קליין עומד בדיבורו ובהבטחתו. הבטחת החיים. מזור מאוד, בתום המלחמה לא מסתיימת פרשת היחסים שבין ה-שניים. קליין מסתתר בברלין תחת שם ומקצוע בדוי, יאדם שטיין, שקיבל פיצויים בעד רכושו. תימד בו. הוא עושה זאת בצורה אורי-גינאלית למדי: מדי ערב מביא אדם שטיין לד"ר וייס, לשעבר קומנדנט קליין, פרוטות בתוך גו-מי-מניעה מנופח. עלי להודות, שטרם נתבהרה לי כל צורכה ה-משמעות הסמלית של גומי-המני-עה, גם תוך כדי התחשבות ב-עובדה, שבשלב מסויים של הוויי-תו הכלבית שכב אדם הכלב עם אשת המפקד. רק לאחר שנים מח-ליט אדם לפנות עורף למה ש-היה, והוא עולה לישראל, שם נתגלו לו עקבות בתו האחת ש-

(המשך בעמ' 7)

קטגוריית האדם מסכימים להלן
קטגוריות אנושיות הנסיפה
עם ים אלהים בעולם
יאר לירד לטרה המלחמה

הוא רוכן בקניין הלכות אל הטקסים בין הכדורים
חוסם את עורקיהם הפתוחים במלים רבות
משקה אותם בדימה אחרונה
לקראת הפסע ---

אין דוא יכול לקנע מלחמות
עם לנצח פתח אינו יכול.

הוא תמיד מפסיד אמן
לסלוד הפסות.

היכל האלהים בלב המדבר

(סוף מעמ' 6)

שרדה בחיים. עם עזיבתו את גרמניה מסתיימים יחסיו עם קליין, עד להתגלות האלהית במדבר.

בישראל אין אדם שטייו מוצא את בתו, אלא רק את קברה. הי- שלב הבא בחייו רבי-התמורות הוא המוסד לחולי-רוח, עליו כבר ייחדנו את הדיבור. המוסד, על צורתו החיצונית, סיפור היווסדו וסדריו, תמוה לא פחות מן היוש- בים בו. מלבד חיבתו לפרטים מו- זויים אוהב יורם קניוק להשתע- שע בשמות, על כן אנו מוצאים בין שוכני המוסד שורה שלמה של שמות מוכרים — מפיר לוטי ועד לראובן קריץ, להבדיל.

השהייה ב„מכון למנוחה ותרא- פיה" היא המאפשרת לאדם להת- גבר על בליל הזכרונות הנוראים ורגשי האשם המהולים בהם. כי כאן מצליח הוא, החולה, להחזיר להיים תקינים נער צעיר אשר שגעונו מתבטא בכך שהוא מדמיין אח עצמו לכלב. הנביחות, היי- שות הכלבית, הביטוי החייתי, כל אלה נוגעים בנקודת התורפה הי- מכאיבה ביותר של אדם, זכרונו- תיו על ימי היותו הכלב של מפ- קד מחנה הריכוז. לכן ניתן לה- בין שהוא חש קירבה אל הילד- הכלב. סיפור הבראת שניהם, הי- כלב בעבר והכלב בהווה, הוא סיפור מוזר ורצוף מקרים מופל- אים — יורם קניוק אינו סופר ריאליסטן. הוא אינו מתעניין ב- סבירותה החיצונית של העלילה, כי אם בהתפתחותה הפנימית.

וכך מסתיים הספר בהפיכת שני כלבים לבני אדם, כשאדם שטיין תוהה, בינו לבין עצמו, אם שפי- יות מחודשת זו שזכה לה, היא באמת כדאית.